

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕПАРТАМЕНТ ОСВІТИ І НАУКИ
ДОНЕЦЬКОЇ ОБЛДЕРЖАДМІНІСТРАЦІЇ
ДОНЕЦЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ЕКОЛОГО-НАТУРАЛІСТИЧНИЙ ЦЕНТР

ЗАТВЕРДЖЕНО

Наказ департаменту освіти і науки
Донецької облдержадміністрації
від 18.06.2024 № 57/163-24-ОД

**Навчальна програма з позашкільної освіти
еколого-натуралістичного напрямку**

«Країна Тваринія»

6 років навчання

Краматорськ – 2024

Автори:

Гнибіда Сергій Анатолійович, методист Донецького обласного еколого-натуралістичного центру

Щепіхіна Ірина Геннадіївна, керівник гуртків Донецького обласного еколого-натуралістичного центру

Рецензенти:

Мілехін Петро Юхимович, кандидат сільськогосподарських наук, доцент кафедри екологічного моніторингу, геоінформаційних та аерокосмічних технологій Державної екологічної академії післядипломної освіти і управління

Раков Юрій Володимирович, учитель хімії та біології закладу загальної середньої освіти I-III ступенів села Піддубне Волноваського району Донецької області, учитель вищої кваліфікаційної категорії, старший учитель

СХВАЛЕНО:

Педагогічною радою

Донецького обласного еколого-натуралістичного центру

Протокол № 1 від 13.03.2024

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Гуманне ставлення до тварин (гуманне поводження з тваринами) — неспричинення жорстокості тваринам, уважне, любовне, добре ставлення до тварин, співчуття до них, повага до їхнього життя, прав і свобод, сприяння їхньому благу, бути їм корисними, надання їм допомоги, покращення якості життя тварин. (https://uk.wikipedia.org/wiki/Гуманне_ставлення_до_тварин).

З часів Будди і Мухаммеда найкращі представники людства стали закликати до гуманного ставлення до тварин. Однак спочатку під гуманним ставленням до тварин мався на увазі тільки прояв таких дій, як заборона на жорстокість, а також прояв співчуття, жалю, доброти, та й то не до всіх без винятку тварин, а тільки стосовно ссавців і птахів, до того ж, в основному, до свійських або сільськогосподарських. З часів Святого Франциска Ассизького ці традиції стали поширюватися також і на диких птахів і ссавців.

А. Швейцер розповсюдив поняття гуманного ставлення до тварин (етика благоговіння перед життям) до будь-якої життєвої форми тварин (щоправда це стосувалося лише індивідуальних тварин). Гуманісти І. І. Горбунов-Посадов і Д. Андрєєв на початку-середині ХХ ст. стали говорити про захист прав тварин. Поступово стала поширюватися думка про те, що гуманному відношенню підлягають не тільки безумовно корисні тварини, а й так звані «шкідливі», а також і ті, яким довгий час відмовляли в будь-якому гуманному ставленні з видових причин, наприклад, риби. Про захист прав тварин як повноцінну концепцію і важливу складову гуманного ставлення до тварин (як до особин, так і до видів всіх без винятку життєвих форм, в тому числі і «шкідливих») стали говорити тільки наприкінці ХХ ст..

Базовим Законом в Україні, що визначає принципи гуманного поводження з тваринами, є Закон України «Про захист тварин від жорстокого поводження», прийнятий у 2006 р., згідно з яким гуманним ставленням до тварин називаються «дії, які відповідають вимогам захисту тварин від жорстокого поводження і передбачають добре ставлення до тварин, сприяння їхньому благу, покращення якості життя тощо». Цей Закон спрямований не тільки на заборону або обмеження низки жорстоких дій людини щодо тварин (їх отруєння, побиття, нацьковування один на одного, знищення малюків тощо), але і необхідність введення у всіх закладах загальної середньої, фахової, передвищої та вищої освіти курсів з екологічної етики та гуманного ставлення до тварин. Також стаття 5 Закону забороняє пропаганду жорстокості до тварин і також пропаганду полювання в системі дошкільної, середньої, професійно-технічної та вищої освіти.

Останнє десятиліття в європейських країнах та більшості країн світу закони стають все більш спрямованими на захист тварин від жорстокого поводження. І, отже, для зоопарків, цирків та навіть ферм вводиться більше заборон на вчинення дій, які можуть спричинити каліцтво, страждання тварини та бути розцінені, як негуманне ставлення.

Наразі все більше країн починають підтримувати тенденцію співчуття до тварин, які виступають в цирках. Адже для того, щоб змусити тварин виконувати певні трюки, дресирувальники вдаються до постійної жорстокості та насилля, завдають фізичного болю, лишають їх без їжі та води. Чимало тварин в таких умовах гине. Ці факти є добре відомим суспільству, вони не приховуються й самими дресирувальниками.

Повну або часткову заборону на використання тварин у циркових виставах в багатьох державах світу вже запроваджено. Зокрема, це Великобританія, Швеція, Бельгія, Словенія, Нідерланди, Естонія, Данія, Польща, Німеччина Фінляндія, Угорщина, Болгарія, Португалія, Люксембург, Словаччина, Канада, Чехія, Хорватія, Франція, Іспанія, Ірландія, Австралія, Греція, Кіпр, Мальта і навіть Боснія-Герцеговина. багатьох штатах США. Половина з цих держав встановила повну заборону на експлуатацію тварин усіх видів у циркових виставах, наприклад Австрія, Греція, Кіпр, Мальта, Боснія-Герцеговина та інші.

Інші ж європейські країни, які ще не увійшли до вищевказаного переліку, мають на цей час на розгляді відповідні законопроекти про повну або часткову заборону тварин в цирках і розважальних заходах (наприклад, Італія). А, одночасно з цим, жителі населених пунктів в цих країнах самі відмовляються приймати у себе цирки, де експлуатують звірів і птахів.

Україна повинна підтримати суспільний рух на захист тварин та приєднатися до зростаючої кількості країн по всьому світу, які виступають проти страждань тварин в цирках та встановлюють заборону на використання тварин у цирках. Цирки з тваринами – явище, що не має жодних гарантій благополуччя тварин, гарантій законного володіння тваринами або правильного утримання тварин.

Цирки порушують дві основні статті Загальної декларації прав тварин (урочисто проголошеної в Парижі 15 жовтня 1978 року в штаб-квартирі ЮНЕСКО) UNIVERSALDECLARATION OF ANIMAL RIGHTS: стаття 4, в якій говориться: «Всі тварини, що належать до дикорослих форм, мають право жити вільно в їх природному, земному середовищі, мають доступ до повітря та води і вільні у розмноженні», стаття 10, у якій говориться: «Жодна тварина не повинна використовуватися для розваг». Тому виставки та шоу з використанням тварин несумісні з правами тварини.

Різні міста України по-своєму підходять до проблем гуманного ставлення до тварин. Так, у Миколаєві створена громадська організація ГО «Центр відповідального ставлення до тварин», що ставить на меті впровадження європейського досвіду у поводженні з тваринами та створення безпечного середовища для городян та домашніх улюбленців.

У сучасному світі існує дві концепції захисту тварин: **концепція благополуччя тварин і концепція прав тварин**.

Одним із прихильників **концепції благополуччя тварин** є всім відоме Всесвітнє товариство захисту тварин WSAP (World Society for the Protection of Animals). Найбільша організація прихильників концепції благополуччя тварин це HSUS (налічує вже понад 8 млн членів по всьому світу).

WSAP – це нерадикальна глобальна спільнота, яка об'єднує більше 900 організацій в 150 країнах і проповідує, так звані, «П'ять свобод» для тварин, що утримуються у неволі. А саме:

1. Свободу від голоду і спраги – шляхом надання доступу до води та їжі, які підтримують хороше здоров'я і активність.

2. Свободу від дискомфорту – шляхом надання відповідного середовища для проживання, включаючи житло і місце для сну і відпочинку.

3. Свободу від болю, травм або хвороби – шляхом надання превентивних заходів або ранньої діагностики і лікування.

4. Свободу природної поведінки – шляхом надання достатнього місця, відповідних сприятливих умов і пристосувань, а також компанії собі подібних.

5. Свободу від страху і стресу – шляхом забезпечення відповідних умов і відносини, які виключають моральні страждання.

«П'ять свобод» включені до Світової організації декларації добробуту тварин (Universal Declaration on Animal Welfare) і відображені в Європейській конвенції про захист домашніх тварин, підписаній та ратифікованій 25-ти країнами.

Права тварин (англ. Animal rights), також «звільнення тварин» (англ. Animal liberation) – ідея про рівноцінність головних потреб людей і тварин: наприклад, потреби уникати болю, зберегти своє життя.

Прихильники дотримуються різних філософських точок зору, проте всі, в цілому, єдині в тому, що тварин не можна розглядати як приватну власність і використовувати для отримання їжі, одягу, в індустрії розваг і наукових експериментах, а деякі права, наприклад, право на життя і захист від нанесення тілесних ушкоджень і моральної шкоди, повинні бути юридично закріплені і за тваринами.

У *концепції прав тварин* отримала свій розвиток ідея справедливості по відношенню до тварин, згідно з якою єдиною етичним підходом до проблеми вважається справедливе ставлення до всіх живих істот.

Між ставленням людей до тварин і рівнем духовного розвитку суспільства існує певна залежність. Саме тому одним із важливих завдань педагогіки сьогодні є здійснення просвітницько-виховної діяльності щодо формування в молодого покоління гуманного та відповідального ставлення до природи і, зокрема, до тварин.

Виховання гуманного ставлення до тварин є важливою складовою етичного, культурного та екологічного виховання молоді. Як привити любов до чотирилапих? Що таке відповідальне ставлення до тварин? Як уникнути проблем у спілкуванні з тваринами?

Дуже важливо виховати у дитини добре ставлення до навколишнього середовища, підтримувати її прагнення допомагати тим, хто цього потребує. У результаті, це стане рушійною силою до появи гуманності і сформує активну життєву позицію в майбутньому.

Практика показує, що дбайливе ставлення дітей до тварин запобігає жорстокій поведінці в майбутньому. Статистика говорить про те, що більшість злочинців у дитинстві відрізнялися жорстоким ставленням до тварин. Такої ж думки дотримуються і психологи, стверджуючи, що людина, яка виявляє жорстокість у ставленні до тварин, схильна до такої ж поведінки у ставленні до людей. Ця схильність є однією з основних ознак розладів поведінки.

Співчуття дитини до свого вихованця – дуже важлива якість. Ставлячись до тварин з добротою та співчуттям, дитина вчиться поважати тих, хто слабший. Діти, які виявляють у поведінці справедливість, доброту й милосердя до тварин – шляхетні й уважні до людей. Добре ставлення до тварин допомагає малюкові стати гуманною людиною й повноцінним членом суспільства. Виховання в дитині даних якостей зводиться до одного простого правила: «Ставтеся до інших так, як би ви хотіли, щоб вони ставилися до вас».

НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА «Країна Тваринія» реалізується у гуртку еколого-натуралістичного напряму еколого-біологічного профілю та спрямована на вихованців віком від 5 до 18 років.

Навчальна програма «Країна Тваринія» має на меті формування у вихованців екологічної культури гуманного відношення до тварин.

Навчальна програма «Країна Тваринія» покликана вирішувати наступні завдання:

- поглиблення знань вихованців про довкілля;

- формування рис толерантного ставлення (та співчуття) до світу живої природи;
- закріплення знань дітей про свійських і диких тварин, розширення знань дітей про особливості догляду за домашніми та свійськими тваринами;
- вироблення навичок безпечної поведінки при зустрічі з безпритульними тваринами;
- виховання гуманного та відповідального ставлення до тварин, поваги до вірності, відданості домашніх улюбленців, почуття відповідальності за приручених тварин, розуміння цінності та недоторканності іншого життя, любові, чуйності, доброти, милосердя;
- закріплення понять про те, що тварини вимагають до себе дбайливого та доброго ставлення;
- сприяння налагодженню доброзичливості, сердечності, взаєморозуміння та взаємоповаги;
- формування вміння усвідомлювати небезпеку, яка може виникнути при неправильній поведінці з тваринами;
- розвиток пізнавального інтересу дітей до живої природи, уважності, пам'яті, уяви, кмітливості, логічного мислення;
- виховання природоцентричного світогляду;
- вироблення у дітей норм відповідної поведінки у природі, притаманних сучасній цивілізованій людині;
- формування системи моральних цінностей і ціннісних орієнтацій щодо тваринного та рослинного світу;
- організація безпосередньої діяльності вихованців з охорони природи та захисту тварин і рослин своєї місцевості під час навчання та суспільно корисної праці;
- ознайомлення дітей з проявом емоцій у тварин та поняттям «волонтер».

Знання і навички, отримані вихованцями в рамках даної програми, стануть добрим додатком до вивчення таких шкільних предметів, як природознавство, біологія та екологія, будуть розвивати творчу уяву та комунікативні навички, а також ознайомлять дітей із правилами безпечного поводження з тваринами. Отримані знання у перспективі допомагатимуть вирішувати і проблему безпритульних тварин, оскільки освітня діяльність з виховання гуманного ставлення до тварин є невід'ємною частиною будь-якої програми контролю безпритульних тварин і впливає на її успішну реалізацію.

Навчальна програма передбачає 6 років навчання: 1-2-й рік – початковий рівень – 144 год. на рік, 4 год. на тиждень; 3-4-й рік – основний рівень – 144 год. на рік, 4 год. на тиждень; 5-6-й рік навчання – вищий рівень – 144 год. на рік, 4 год. на тиждень.

Програма початкового рівня (2 роки навчання) включає два блоки:

I блок – «**Знайомтесь – моя улюблена тваринка!**» – призначений для дітей дошкільного та молодшого шкільного віку (5-7 років) і має на меті перше знайомство маленьких дітей, вихованців закладів дошкільної та позашкільної освіти, із тваринами оточуючого навколишнього світу.

II блок – «**Щаслива лапа**» – призначений для вихованців молодшого шкільного віку (8-10 років) і має на меті виховання доброго ставлення до тварин навколишнього середовища, спостереження за ними у природі та в куточку живої природи, елементарний догляд та спілкування з тваринами.

Програма основного рівня (2 роки навчання) включає один блок:

III блок – «**Тварини – наші друзі**» – призначений для вихованців середнього шкільного віку (11-13 років) і має на меті формування екологічного мислення по відношенню до тварин, які нас оточують, суспільно-корисну працю по створенню умов та догляду за тваринами домашніми та свійськими, тваринами куточку живої природи.

Програма вищого рівня (2 роки навчання) включає один блок:

IV блок – «**Ми за гуманне ставлення до тварин**» – для вихованців старшого шкільного віку (14-18 років та старших) і має на меті проведення волонтерської роботи щодо гуманного ставлення до тварин, науково-дослідницької діяльності, еколого-просвітницької діяльності серед населення тощо. До цього блоку можуть долучатися учні професійно-технічних закладів освіти, студенти передвищих та вищих закладів освіти та просто небайдужі дорослі.

Навчальна програма «Країна Тваринія» складена у такий спосіб, що навчання у гуртку може розпочинатися з будь-якого рівня. Вихованці, які розпочали заняття у гуртку з раннього віку на початковому рівні, можуть зараховуватися на навчання на наступному рівні у більш ранньому віці. За бажанням керівника гуртка, або закладу освіти, кожен окремих блок може використовуватися як окрема програма.

Навчальна програма «Країна Тваринія» розроблена з використанням усіх наявних навчальних ресурсів, має свою онлайн-платформу для роботи у мережі Інтернет.

Окремо наведені орієнтовні теми науково-дослідницької діяльності вихованців у напрямку гуманного ставлення до тварин, а також список рекомендованих джерел, перелік тем для проведення масових заходів, медіатека.

Розміщений у програмі словничок (тезаурус) допоможе визначитись із основними поняттями теми.

Заняття по програмі будуються за принципами проблемності, випереджаючого навчання, творчого підходу та проектної діяльності. Усі заняття мають прикладний характер, тобто мають практичну спрямованість, бо саме в активній діяльності формуються базові навички та уміння, розвивається екологічний світогляд.

Навчальна програма побудована за лінійно-концентричним та блочним способом.

ТЕЗАУРУС

Домашні тварини — собаки, коти та інші тварини, що протягом тривалого історичного періоду традиційно утримуються і розводяться людиною, а також тварини видів чи порід, штучно виведених людиною для задоволення естетичних потреб і потреб у спілкуванні, що, як правило, не мають життєздатних диких популяцій, які складаються з особин з аналогічними морфологічними ознаками, та існують тривалий час у їх природному ареалі.

Домашні собаки та коти – тварини, які утримуються власниками як домашні улюбленці, компаньйони–помічники (поводирі незрячих, охоронці житла та іншого майна тощо), об'єкти комерційного використання, що знаходяться під контролем (наглядом) власника, членів його сім'ї або уповноваженої власником особи.

Безпритульні тварини — домашні тварини, що залишилися без догляду людини або утворили напіввільні угруповання, здатні розмножуватися поза контролем людини.

Бездоглядні тварини – домашні собаки та коти, незалежно від породи та призначення (у тому числі собаки, що мають нашійник з особистим номерним знаком і намордник), які знаходяться без власника та не на прив'язі на вулицях, площах, ринках, у скверах, садах, на бульварах, пляжах, у громадському транспорті та інших громадських місцях.

Власник собаки чи kota – юридична або фізична особа, яка здійснює догляд за твариною, що належить їй на праві власності або на інших підставах, що не суперечать законодавству України.

Відчуження тварини – передача права власності на тварину юридичним чи фізичним особам за процедурами та у спосіб, що не заборонені чинним законодавством.

Поводир незрячого (тварина супроводу) – собака, яка використовується для полегшення пересування в умовах міста інвалідів I або II групи, позбавлених зору, або залишковий зір яких не дає можливості самостійно орієнтуватися в просторі, та які мають обмежені фізичні можливості і

потребують допомоги спеціально підготовленої собаки для пересування і спілкування. При цьому тварина повинна пройти підготовку у спеціалізованих закладах з підготовки собак-поводирів та реабілітації інвалідів, по закінченні яких тварина разом з комплектом необхідного спорядження та підтверджуючим документом установленого зразка (що має назву «Собака–поводир сліпого»), передається особі, яка позбавлена зору.

Евтаназія — гуманні методи умертвіння тварин, що виключають їх передсмертні страждання.

Жорстоке умертвіння тварин — умертвіння тварин без застосування знеболюючих засобів, що запобігають відчуттю тваринами болю і страху.

Біостерилізація — позбавлення тварини хірургічним шляхом здатності до відтворення потомства (репродуктивної здатності).

Жорстоке поводження з тваринами — знущання над тваринами, які відносяться до хребетних, вчинене із застосуванням жорстоких методів або з хуліганських мотивів, а також нацькування тварин одна на одну, вчинене з хуліганських чи корисливих мотивів.

Гуманне ставлення до тварин — дії, що відповідають вимогам захисту тварин від жорстокого поводження і передбачають доброзичливе ставлення до тварин, сприяння їх благу, покращення якості їх життя тощо.

Тимчасова ізоляція (карантинування) тварин – тимчасове перебування тварин у пунктах перетримки та притулках (міні–притулках) для утримання тварин до вирішення питань, пов'язаних з їх подальшим утриманням;

Карантинний майданчик — спеціально обладнані приміщення або частини приміщень, які призначені для тимчасового утримання домашніх тварин у разі їх вилову чи тимчасової ізоляції.

Утримання в домашніх умовах — обмеження природної волі домашніх тварин, що виключає їх вільне переміщення за межами квартири, подвір'я окремого будинку.

Притулки для тварин — неприбуткові установи, спеціально призначені та облаштовані для утримання безпритульних тварин.

Притулки (міні-притулки) для тварин – спеціально обладнані приміщення (території), що належать юридичній або фізичній особі та мають відповідні дозволи санітарних, ветеринарних та інших служб, призначені для утримання виловлених бездоглядних та безпритульних тварин, у т. ч. вилучених або конфіскованих.

Реєстрація домашніх тварин — система обліку тварин, яку здійснює орган місцевого самоврядування, шляхом присвоєння тварині індивідуального номера та внесення відповідної інформації до загальної електронної бази домашніх тварин.

Ідентифікація домашніх тварин — біркування, чіпування, таврування тварин тощо, з присвоєнням особистого ідентифікаційного коду.

Місце або зона для вихулу тварин — територія, на якій власник має право вільного вихулу тварини.

Навчально-дресувальний майданчик для собак — це огорожена та обладнана відповідно до типового проекту територія, що призначена для дресування собак.

Екскременти — відходи життєдіяльності тварини.

Потенційно небезпечні собаки — собаки, згідно Переліку порід собак, визнаних як потенційно небезпечні, який наведено у Додатку, а також особини, які мають фенотипічні ознаки цих порід. Службові собаки та собаки бійцівських порід є джерелом підвищеної небезпеки.

Собаки, що визнані небезпечними, — собаки, які вже проявили неспровоковану агресію до людей і тварин, що підтверджено відповідним протоколом (актом), складеним з дотриманням вимог законодавства України.

Спровокована агресія — агресивна поведінка тварини, викликана навмисними діями.

Шкода, заподіяна третій особі внаслідок агресивної або непередбачуваної дії тварини, — шкода, яка призвела до погіршення фізичного або психічного стану здоров'я людини, пошкодження майна, якщо має місце причинний зв'язок між дією цієї тварини та заподіяною шкодою.

Куточок живої природи — складова частина кабінету (відділу, лабораторії, класу) біології загальноосвітніх і позашкільних навчальних, наукових, санаторно-курортних і оздоровчих закладів, які створюються для проведення навчальних, практичних занять з метою здобуття поглиблених знань про живі організми, формування фактичних умінь та навичок, вивчення, спостереження та догляду за рослинами і тваринами, що мають відповідні дозволи санітарних, ветеринарних та інших служб.

Початковий рівень

Одним із важливих завдань у роботі з дітьми дошкільного та молодшого шкільного віку є здійснення просвітницько-виховної діяльності щодо формування у маленьких дітей гуманного та відповідального ставлення до природи і, зокрема, до тварин.

У першому блоці діти в ігровій формі знайомляться із тваринками, яких вони зустрічають у реальному житті та у дитячих казках, грають у дидактичні та, частіше, рольові ігри.

Велике значення набуває використання лепбуків у роботі з дітьми даного віку. При цьому лепбуки виготовляє педагог самостійно, або у співдружності з

батьками. Можна залучати до їх виготовлення і дітей 5-7 років, але з допомогою дорослих. У дитячому садочку, виходячи із специфіки його роботи, може бути доцільним проведення навіть тематичних днів на задані у навчально-тематичному плані теми.

Теми блоку мають орієнтовний характер. Вихователь-керівник гуртка може проводити їх у будь-якому порядку і самостійно визначати теми, які він використає для проведення тематичних днів, а які лише для коротких занять.

ПОЧАТКОВИЙ РІВЕНЬ, ПЕРШИЙ РІК НАВЧАННЯ

НАВЧАЛЬНО-ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН

	Розділ, тема	Кількість годин		
		теоретичних	практичних	усього
I	I блок «Знайомтесь – моя улюблена тваринка!»			
1.1	Хто такі тварини	1	6	7
1.2	Моя улюблена тваринка	1	6	7
1.3	Котик Мурмурчик	2	8	10
1.4	Песик Гавчик	2	8	10
1.5	Равлик Павлик	1	5	6
1.6	Раз мурашка, два мурашка	1	5	6
1.7	Яскраве Сонечко на квітці (про божу корівку)	1	6	7
1.8	Черепашка Тортила	1	4	5
1.9	Папужка Кеша (птахи дикі та декоративні)	2	8	10
1.10	Кролик Степашко	1	4	5
1.11	Хом'ячок (дрібні гризуни)	2	6	8

1.12	Сова	1	5	6
1.13	Джміль і бджілка	2	6	8
1.14	Куряче подвір'я (свійські птахи)	2	8	10
1.15	На горі, на горі, на горі пасуться ко... (коні, кози, корови, вівці)	4	8	12
1.16	Я Коло-коло-колобок (заєць, лисиця, вовк, ведмідь)	2	6	8
1.17	Їжачок та Білочка	2	2	4
1.18	Метелики. Жуки	2	2	4
1.19	Акваріум та його мешканці	2	4	6
1.20	Павучок-лісовичок та його друзі	1	4	5
	Всього	33	111	144

ЗМІСТ ПРОГРАМИ

І блок «Знайомтесь – моя улюблена тваринка!»

1.1. Хто такі тварини (7 год.)

Бесіда про історію дружби людини і тварини. Тварини, різноманітність тварин. Як відрізнити тварин від інших організмів. Групи тварин. Чим небезпечні отруйні тварини. Тварини свійські і дикі. Тварини – наші сусіди по планеті. Гуманне та відповідальне ставлення до тварин.

Практичні завдання.

Виконання завдань з «Енциклопедії-конструктора: Тварини світу». Гра-лепбук «Хто такі тварини». Руханка «Лісові жителі». Вікторина та загадки про лісових мешканців. Гра «Четвертий зайвий». Дидактична гра «Скажи навпаки». Інсценізація казки «Рукавичка на новий лад». Дидактичні ігри «Сусіди по Планеті»

1.2. Моя улюблена тваринка (7 год.)

Презентація «Улюблені тварини». Перегляд відеороликів про улюблених тварин.

Практичні завдання.

Усна розповідь про свою улюблену тваринку. Намалювати свою улюблену тваринку. Зробити із пластиліну свою улюблену тваринку. Виставка фотоматеріалів зі своїми улюбленими тваринами. Перегляд власних відеоматеріалів

1.3. Котик Мурмурчик (10 год.)

Перегляд мультфільмів та прослуховування пісень про котика («Котики-Мурчики», «Котики і Мишки Бавилися Трішки», «Весняні котики», «Нехочуха Принесла Додому Котика», «Мурчик Любий Котик», «Сімба Супер Котик», «Турбуємось про котика», «Котик і півник»;

Практичні завдання.

Розвиваючі ігри: ««В котика і мишки», «Три ката» - пізнавальні ігри. Кавова іграшка — майстер-клас для дітей у дитсадку. Розвиваюче відео »Котик-Муркотик». Нетрадиційне малювання «Мій пухнастий котик».

1.4. Песик Гавчик. Собака - єдина тварина, вірність якої непохитна (10 год.)

Кумедні песики. 10 важливих речей, яких людину може навчити собака. Песик Бінго – пісенька для дітей Vingo Українською мовою Песик за мільйон лайків: у Кропивницькому хлопчик незвичайним способом вмовив батьків завести собаку. Казка з Татом. Песик та його місячні друзі. Улюблені вірші. Бабусин песик. ПЕСИК ДУДУ №1. Знайомство.

Практичні завдання.

Мультит-гра про собак на каналі Хвостик ТВ. Мультит «Як песик і кошеня мили підлогу» (1977). Виготовлення аплікації «Песик». Дитячі пісні про песиків.

1.5. Равлик Павлик (6 год.)

РАВЛИК ПАВЛИК – Дитячі Пісні й Мультфільми про равликів. Равлик-Павлик, вистав ріжки, дам тобі сиру на пиріжки. Українська дитяча примовка «Равлику-Павлику».

Практичні завдання.

Ліпимо цікаво. «Равлик-Павлик». Пальчикова гра-руханка «Равлик-Павлик». Дитячий фольклор. Забавлянка «Равлик-Павлик».

1.6. Раз мурашка, два мурашка (6 год.)

Мурахи. Як живуть мурашки. Скільки важить мураха і який вантаж вона може підняти. Розповідь та цікаві факти про мурах. Цікаво для дітей: як

прокидаються мурахи навесні. Прикмети про мурах будинку, лісу. Мурахи в літературних творах. В.Шкляр. Маленька мураха. Цікаві відео про мурах.

Казка з Татом 2. Мурашка і коник-стрибунець.

Практичні завдання.

Як намалювати мурашку.

Дидактична гра «Яка комашка сховалася»

1.7. Яскраве Сонечко на квітці (про божу корівку) (7 год.)

Божа корівка. Спосіб життя і середовище проживання. Цікаві факти про божу корівку, сонечко, зозульку. Сонечка є посланцями з небес, і згідно з прикметами віщують багато хорошого. Про що може попередити сонечко — прикмети. Дитячі веселі пісні про маленьке сонечко - божу корівку.

Практичні завдання.

Божа корівка з пластиліну. Як намалювати божу корівку.

Фізкультхвилинка Бедрик. Гра «Вгадай комаху».

1.8. Черепаха Тортила (5 год.)

Дітям про черепах. Черепаха в домашніх умовах. Як доглядати за черепахою. Пісенька черепахи Тортили. Пісні про черепах.

Руханка «Черепаха-аха-аха...». Мультитик «Черепаха-аха-аха». 10 цікавих фактів про черепах.

Практичні завдання.

Ліпимо черепаху з пластиліну. Черепаха з природного матеріалу.

1.9. Папужка Кеша (птахи дикі та декоративні) (10 год.)

Найгарніші птахи України. Презентація «Дикі птахи та їх дитинчата». Голоси птахів для дітей. Яких папуг чи декоративних птахів краще завести вдома. Цікавинки про птахів.

Казки, вірші та оповідання про птахів. Птахи в усній народній творчості. Мультфільм «Папуга Кеша».

Розучування пісні «Папуга-мандрівник». Пісні про птахів.

Практичні завдання.

Дидактична гра «Де мешкають птахи», гра «Назви пташку», рухлива гра «Перелітні та зимуючі птахи»

Декоративні пташки із осіннього листя.

Руханка, фізкультхвилинка з папужками.

1.10. Кролик Степашко (5 год.)

Добрий кролик Степашко: що їдять кролики. Декоративні кролики. Правила догляду за ними.

Практичні завдання.

Кролик - м'яка іграшка.

Рухлива гра «Кролики». Настільна гра «Щасливий кролик».

1.11. Хом'ячок (дрібні гризуни) (8 год.)

Догляд за хом'яком: режим харчування. Дрібні гризуни, правила утримання.

Як хом'ячок до мишки в гості ходив - Ольга Зубер. Дрібні гризуни та хом'ячки в усній народній творчості: вірші, загадки, приказки, пісні та казки.

Практичні завдання.

Руханка «Хом'ячки» для дітей. Створення лепбука «Хом'ячок Хома».

Гра «Хома-хома-хом'ячок»

1.12. Сова (6 год.)

Розповідь про сову. Сова: цікаві факти про цю надзвичайну пташку. Загадки про сову. Уроки тітоньки Сови. Сова - дитячі пісні і мультики. Сова - музичний мультфільм для дітей. Як сова мстилася чоловікові (українська народна казка). Чому сова вдень ховається. О.Чечін - Казка.

Практичні завдання.

Виготовлення лепбука «Сич хатній».

1.13. Джміль і бджілка (8 год.)

Різниця між бджолою і джмелем (природа). Дітям про мед. Навіщо бджоли роблять мед: коротка інформація для дітей. Все про бджіл: дивовижні бджоли. Фіксики - Бджола. Джміль і бджола. Українська народна казка про тварин.

Вірші про бджолу, джмеля. Бджілка Ляля - дитячі пісні і мультфільми.

Практичні завдання.

Малюємо бджілку Майю.

1.14. Куряче подвір'я (свійські птахи) (10 год.)

На пташиному дворі. Проєкт «Подвір'я бабусі Одарки». «Півень і курка» - добра казка. Півень (когут) – символ Сонця та Вогню, опікун господарства. Півень у світогляді українців. Індик. Цікаві факти про індиків. Цесарка: що за птах? Чи літають гуси? Казка «Гуси-лебеді».

Качка - Дитячі Пісні й Мультики українською мовою.

Ходить Кеша по городу, а літати не може (загадки про свійських птахів).

Пташина фізкультхвилинка.

Дитячі розповіді про птахів у малюнках.

Практичні завдання.

Виготовлення лепбука «Куряче подвір'я». Дидактична гра: «Свійські птахи», дидактична гра «Який птах заховався?»

1.15. На горі, на горі, на горі пасуться ко... (коні, кози, корови, вівці) (12 год.)

Дитяча пісенька «Хто пасеться на лузі». Корова і продукти з молока. Лепбук» Свійські тварини - корова.» Українська народна казка «Коза-Дереза». Козяче молоко - користь козячого молока для дітей. Кумис – цілющий напій із кобилячого молока. Верблюже молоко: користь і шкода. 1 червня — Всесвітній День молока. Цікаві факти про свійських тварин. Свійські тварини в усній народній творчості українців.

Практичні завдання.

Дидактична гра «Дикі та свійські тварини». Малюємо свійських тварин просто. Як намалювати тварин з цифр.

1.16. Я Коло-коло-кологок (заєць, лисиця, вовк, ведмідь) (8 год.)

Прогулянка з Колобком. Пісня Колобка. Казка «Колобок». Старі казки на новий лад. Лисичка-сестричка, заєць, вовк і ведмідь (казка).

Практичні завдання.

Рухливі ігри, прогулянки, загадки за мотивами казок. Ліплення тварин з солоного тіста.

1.17. Їжачок та Білочка (4 год.)

Казка українською мовою «Їжачок та білочка». Білочка-забудько | Казка українською мовою. Дитяча казка: Як їжачок хотів підрости.

Практичні завдання.

Казочка про білочку-пустунку.

1.18. Метелики. Жуки (4 год.)

Спостереження за метеликом і жуком. Жук - весела дитяча пісенька. Метелики - Цікаві факти про метеликів.

1.19. Акваріум та його мешканці (6 год.)

Акваріумні рибки і не тільки. Рослини акваріуму. Догляд за акваріумом (10 правил). Фіксики і акваріум (перегляд мультика українською мовою).

Практичні завдання.

Екологічна гра-лепбук «Акваріум».

1.20. Павучок-лісовичок та його друзі (5 год.)

Павуки, їх значення у природі та види. Страх чи користь? Вірші про павучків і павуків. Казочка «Павучок-лісовичок та його друзі».

Практичні завдання. Інтерактивна пригодницька оповідка «Осінні цікавинки навколо». «Із тоненьких ниточок шиє одяг павучок».

ПОЧАТКОВИЙ РІВЕНЬ, ДРУГИЙ РІК НАВЧАННЯ

НАВЧАЛЬНО-ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН

	Розділ, тема	Кількість годин		
		теоретичних	практичних	усього
2	II блок «Щаслива лапа»			
2.1	Тварини навколо нас.	1	5	6
2.2	Котяче королівство.	2	8	10
2.3	Слухняний пес.	2	8	10
2.4	Равлики – домашні тварини чи їстівний делікатес.	1	5	6
2.5	Заглянемо в мурашник.	1	5	6
2.6	Божа корівка чи Сонечко	1	5	6
2.7	Бджілка-трудівниця	2	8	10
2.8	Інші цікаві комахи	1	5	6
2.9	Черепахи – цікаві екзотичні тварини. Крокодили та інші холонокровні	2	8	10
2.10	Кролики	1	3	4
2.11	Дрібні гризуни.	2	10	12
2.12	Захопливе й корисне пташине царство	2	6	8
2.13	Свійські птахи, догляд за ними.	2	4	6
2.14	Тварини та молоко	2	4	6
2.15	Роль тварин в українських народних казках та казках народів світу	1	5	6

2.16	Дикі тварини поряд з нами	1	5	6
2.17	Метелики в природі.	1	3	4
2.18	Акваріумний бум.	2	4	6
2.19	«Як полюбити павучка» та інші павучі історії.	1	3	4
2.20	Зміїне царство	1	3	4
2.21	Несправжні родичі:	1	3	4
2.22	Найбільші тварини на Землі	1	3	4
	ВСЬОГО	33	111	144

ЗМІСТ ПРОГРАМИ

II блок «Щаслива лапа»

2.1. Тварини навколо нас. Дикі та свійські тварини (7 год.)

Малята тварин. Дива природи. Енциклопедії про тварин. Доісторичні тварини. Енциклопедія з мурахою Софі – справжній скарб юного натураліста. Незвичайні тварини - жах із надр землі

Практичні завдання.

Читання та обговорення уривку з Експедиції з мурахою Софі.

2.2. Королівство котів (10 год.)

Коти свійські та дикі. Коти – персонажі літературних творів. Історії про котів. Коти в мистецтві. Котики ЗСУ. Чи люблять коти обійматися. Котяча терапія. Коти – егоїсти? Чи розумні коти? Маловідомі факти про котів.

8 серпня – Міжнародний день kota, 17 лютого – європейський День kota. Породисті коти. Фотовиставка «Смішні коти». Перегляд відеоматеріалів «Смішні коти».

Практичні завдання.

Особливості догляду за котами.

2.3. Слухняний пес (10 год.)

Собака у мистецтві та літературі. Казки про собак. Відомі собаки. Собаки в армії. Повний список собачих свят. Службові собаки – спецзасоби чи вірні напарники.

5 речей, за які собаки на нас таємно ображаються
Зворушливі історії про собак і не тільки. Домашні породи собак.
Найдобріші собаки світу.

Мудрі цитати про собак (350 цитат)

Практичні завдання.

Корм для собак, харчування та догляд.

2.4. Равлики – домашні тварини чи їстівний делікатес (6 год.)

Дивовижні равлики. Що їдять равлики в домашніх умовах. Равлики атакують, або Скільки разів на місяць несуть яйця ахатіни. Равлики чим їх годувати де вони живуть. Чим корисні для людини равлики. Равлики, як ведмеді, впадають у зимову сплячку.

Жив у сусідстві з динозаврами. Як українські вчені знайшли в бурштині равлика віком 99 мільйонів років. Книга «Равлик і кит» – Джулія Дональдсон.

Равлики: французька кухня. Равликові ферми. «Вусаті косметологи»: гігантські равлики «творять дива» зі шкірою та навіть омолоджують.

Практичні завдання.

Равлики своїми руками: просто й весело.

2.5. Заглянемо в мурашник (6 год.)

Як живуть мурахи. Мурашині «професії». Велика користь від маленьких мурашок. Скільки живуть мурахи і як протікає їхнє життя у мурашнику. Мурахи-довгожителі і деякі рекорди.

Формікарій – домашній мурашник.

Як мурахи атакують і поїдають інших комах. Які бувають мурашки. Мурахи-гіганти.

Практичні завдання.

«Як побудований мурашник?» (Практикум).

Завдання. Зліпити із пластиліну пам'ятник мурашці. Створити пам'ятку «Мурахи корисні!».

2.6. Божа корівка чи Сонечко (7 год.)

Божа корівка, полети на небко! Сонечка – хижачки. Сонечко – символ удачі. Маленький крилатий помічник людини.

Сонечко – посланець з небес (народні прикмети про сонечко). Сонечко у народній творчості. Цікаві факти про божу корівку, сонечко, зозульку, бедрика.

13 червня – День сонечка.

Практичні завдання.

Створюємо лепбук «Сонечко».

2.7. Бджілка-трудівниця (10 год.)

Бджола – найдосконаліша комаха.

Розумні бджоли. Як живуть бджоли у вулику. Цікава пасіка. Джміль та бджола. Як бджоли виробляють мед. Подорож із бджолою. Бджілка Майя. Бджола в усній народній творчості українців.

Цілющий мед. Українські вулики.

Практичні завдання.

Як визначити якість меду.

2.8. Інші цікаві комахи (6 год.): цвіркун, комар, сарана, травневий жук, жук-олень, бабка, оса, богомол та інші.

Цікаві факти про комах.

Практичні завдання.

Екскурсія «Знайомство з комахами»

2.9. Черепахи – цікаві екзотичні тварини (5 год.)

Черепаха – старовинна рептилія. Скільки живуть черепахи.

Делікатес чи друг: правда та жахіття про черепах у світі людей.

Чому черепахи повільні. Про людей-черепах. Черепаха уособлює Всесвіт, Мати-Землю, Місяць, стихію води, початок творіння, безсмертя, а також сталість, час, мудрість та силу.

Практичні завдання.

Червоновуха черепаха: догляд, утримання, годування.

2.10. Кролики: особливості утримання та догляду (5 год.).

Кролики декоративні. Вся правда про кроликів. Як кролики служили дипломатії і чого ми про них ще не знаємо. Країна кроликів у центрі Європи. Вухастий універсал. Як звичайні кролики чуть не знищили цілий континент.

Острів кроликів - острів ОКУНОСИМА в Японському морі.

Бірзес - латвійське місто кроликів.

Практичні завдання.

Кролики декоративні та свійські: догляд, утримання, годування.

2.11. Дрібні гризуни (8 год.)

Хом'ячки, морські свинки, кролики, щурики, дегу, шиншили – ці пухнасті малюки відзначаються неймовірною чарівністю та надзвичайною кмітливістю. 15 найцікавіших фактів про хом'яків. Декоративні гризуни. Дивовижні факти про шиншил.

Морська свинка: особливості годівлі та догляду. Чому вони так називаються. 23 цікаві факти про морських свинок. Скільки живуть, чому стрибають на місці та інші відомості. Цікаві факти про морських свинок

Щурик Декоративний — Розумний Товариш.

Хто такі дегу.

Цікаві білочки.

Практичні завдання.

Дрібні гризуни: догляд, утримання, годування.

2.12. Захопливе й корисне пташине царство (6 год.)

Птахи: відомі базіки, завзяті мандрівники та охочі до цікавих забав. Які бувають птахи. Види птахів. Декоративні птахи.

Чому пташки співають? Папуги.

Канарейки.

Сови. Орел.Павич. Американське місто Роллінг Хілс: гуляють тут павичі небаченої краси.

Практичні завдання.

Декоративні птахи: догляд, утримання, годування.

2.13. Свійські птахи, догляд за ними (10 год.)

Півень та курка. Види курей. Голуби. Гуси та качки. Індики. Цесарки.

Практичні завдання.

Свійські птахи: догляд, утримання, годування.

2.14. Тварини та молоко (12 год.)

Молочні тварини. Чим корисне молоко від різних тварин, – дослідження. Кожна тварина виробляє специфічне молоко, відповідне по складу унікальним потребам його потомства.

Тваринне молоко: пити чи не пити? Чи підходить коров'яче молоко людині? Молоко і калорії. Молоко і алергія. Молоко і гормони.

Альтернатива молоку.

Хто дає рожеве молоко? Цікаві факти про молоко.

Практичні завдання.

Молочні тварини: догляд, утримання, годування.

2.15. Роль тварин в українських народних казках та казках народів світу (8 год.)

Тварини у слов'янських казках: символіка та персонажі.

Пригоди казкових тварин - казки народів світу.

Язичницькі мотиви в українських народних казках про тварин.

Практичні завдання.

Малюємо казку про тварин. Створюємо комікси.

2.16. Дикі тварини поряд з нами (4 год.) (зайці, лисиці, єнотовидний собака, їжак, дикий кабан, ховрахи).

Топ-10 диких тварин України, які потребують захисту.

Світ дикої природи.

Практичні завдання.

Конкурс малюнків «Зоологічна галерея»

2.17. Метелики в природі. Цікаві факти (4 год.)

Найгарніші метелики. Куди зникають метелики взимку? 16 найгарніших метеликів у світі.

Нашестя метеликів – розплата за людську необачність.

Практичні завдання.

Інтерактивна гра «Весняні диво-метелики».

2.18. Акваріумний бум (6 год.)

Акваріум та його мешканці. Види риб.

Океанаріум.

Дельфінарій.

Практичні завдання.

Інтерактивна гра-лепбук «Акваріум».

2.19. «Як полюбити павучка» та інші павучі історії (5 год.)

Людина-павук.

Чому ми так ненавидимо павуків

Що робити, якщо вкусив павук

Павук як домашній улюбленець?!

Павук в будинку: друг чи ворог?

Практичні завдання.

Складаємо павучу історію.

2.20. Зміїне царство (4 год.). Подорож у зміїне царство.

В Україні невелика популяція змій - всього 11 видів: нешкідливі вужі і три отруйних представника повзучого роду - гадюки. Як розпізнати отруйну змію в Україні та правильно допомогти людині, яку вона вкусила? Чим

небезпечні укуси неотрутних змій? Що «протизміїного» варто покласти до аптечки, вирушаючи на природу, та як вигнати змію із намету?

Практичні завдання.

Змії у тераріумі: догляд, утримання, годування.

2.21. Несправжні родичі (4 год.):

Заєць – морський заєць;

Кріт – морський кріт;

Слон – морський слон;

Ластівка – риба-ластівка;

Собака – морські собачки;

Кіт – морський котик;

Лисиця – морська лисиця;

Леопард – леопардова акула;

Миша – морська миша;

Папуга – риба-папуга;

Носоріг – риба-носоріг;

Дикобраз – риба-дикобраз;

Білка – риба-білка.

Практичні завдання.

Створюємо гру «Несправжні родичі».

2.22. Найбільші тварини на Землі (4 год.): слон, синій кит, анаконда.

Тварини-рекордсмени. Найбільші гігантські тварини, які будь-коли жили на Землі.

Практичні завдання.

Створюємо разом постер «Найбільші тварини»

ОСНОВНИЙ РІВЕНЬ, ПЕРШИЙ РІК НАВЧАННЯ

НАВЧАЛЬНО-ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН

	Розділ, тема	Кількість годин		
		теоретичних	практичних	усього
3	III блок «Тварини – наші друзі»			
3.1	Дикі та свійські тварини. Синантропні птахи та тварини. Поняття	1	6	7

	«декоративні тварини»			
3.2	Тварини у місті – коли люди з природою у злагоді	1	6	7
3.3	Тварини лісу і людина	2	8	10
3.4	Тварини степу і людина	2	8	10
3.5	Тварини водойм	1	5	6
3.6	Комахи в житті людини	1	5	6
3.7	Її величність бджола. Бортництво	1	6	7
3.8	Невидимий світ мікроорганізмів та його значення у житті людини	1	4	5
3.9	Метелики – німий шедевр природи	2	8	10
3.10	Диспут «Як я розумію любов до тварин?»		5	5
2.11	Тварини і екологія	2	6	8
3.12	Засідання екологічного парламенту «Свій голос віддаю на захист тварин»		6	6
	ВСЬОГО	31	113	144

ЗМІСТ ПРОГРАМИ

III блок «Тварини – наші друзі»

3.1. Дикі та свійські тварини (7 год.)

Походження свійських тварин від диких.

Синантропні птахи та тварини. Синантропні організми. Птахи у містах. Вплив тварин на людину. Птахи - комерсали.

Поняття «декоративні тварини». Одомашнення. Топ-30 екзотичних тварин, яких можна тримати вдома.

Практичні завдання. Дидактична гра «Дикі та свійські тварини».

3.2. Тварини у місті (7 год.) – коли люди з природою у злагоді.

Живи у злагоді з природою.

Як бути дружнім до природи - поради. Гармонія людини і природи - велика духовна цінність.

3.3. Тварини лісу і людина (10 год.)

Лісові тварини. Як поводитись при зустрічі з дикими тваринами у лісі.

Таємниці жителів лісу.

Тварини: природа створила, людина знищила.

«Людство без ушляхетнення його тваринами й рослинами загине, збідніє, упаде в злобу відчаю, як самотній на самоті.» Андрій Платонов.

Що необхідно для того, щоб сприяти збереженню зникаючих видів (глобальний підхід).

Як кожен із нас може сприяти розв'язанню проблеми.

Державне агентство лісових ресурсів України. Природоохоронні території.

Екопарк «Долина вовків» (Закарпаття).

Реабілітаційний центр бурого ведмеда у Національному природному парку «Синевир».

3.4. Тварини степу і людина (10 год.)

Тварини степової зони України.

Мандрівка до країни бабаків.

Ссавці і птахи степу. Беззмінні жителі степів - плазуни. Надійне укриття - спосіб вижити в степу. Протистояння погодним умовам. Вічний пошук води.

Біосферний заповідник «Асканія-Нова» ім.Фальц-Фейна - найбільший степовий заповідник Європи.

Український державний степовий заповідник — природоохоронна територія в Україні.

Степові заповідники у своїй області.

3.5 Тварини водойм (6 год.)

Рослини і тварини водойм. Тварини прісних водойм. Хижі тварини прісних водойм.

Цікаві факти про мешканців водойм.

Як рухаються водні тварини.
Відповідальна (екологічна) рибалка. Кодекс честі рибалки, який любить природу.

Товариство з охорони природи мисливців та рибалок.

3.6. Комахи в житті людини (6 год.)

Значення комах у природі та житті людини. Різноманітність комах.

Комахи - ґрунтоутворювачі.

Паразитичні комахи.

Комахи - переносники захворювань.

Чому маленькі й непомітні комахи можуть вирішити долю людства?

Роль комах-шкідників у природі.

3.7. Її величність бджола. Бортництво (7 год.)

Бджолина сім'я - дивовижне королівство або суперорганізм!

Така традиція: бджіл Єлизавети II офіційно сповістили про її смерть.

Як задіяти потенціал, який дарує її Величність Бджола.

Апітерапія. Гімн апітерапевтів України.

Сизокрилка, або Життя та пригоди бджіл і бджілок (повість-феєрія).

Здоров'я із Божої аптеки, дарованої Бджолою.

Його величність мед - здоров'я і довголіття.

3.8. Невидимий світ мікроорганізмів та його значення у житті людини (5 год.)

Роль бактерій у природі і житті людини: погані, потворні, хороші.

Які бактерії відіграють роль санітарів у природі. Яка роль гнильних бактерій у природі та житті людини.

Значення мікроорганізмів у природі і житті людського суспільства.

3.9. Метелики – німий шедевр природи (10 год.)

16 найгарніших метеликів у світі.

А ви знаєте як звуться метелики у вас в саду?

Породи метелики: назви, опис, фото. Куди зникають метелики взимку.

«Лети, лети, метелику, з України в Африку».

Зникаючі й рідкісні види метеликів: Червона Книга України.

В Україні спостерігається нашість метеликів-мігрантів.

Метелики отруйні.

Життєвий цикл бджолики і способи розведення метеликів.

Риби-метелики.

Міни «метелики

3.10. Диспут «Як я розумію любов до тварин?» (5 год.)

- Горобець маленький, а сердечко має: поради в ставлені до тварин;
- Ви не бог для тварин і рослин;
- Абсолютна відповідальність;
- Рибки не можуть нічого сказати;
- Тварини, як спосіб заробітку;
- Християнське виховання - знущатися над тваринами великий гріх;
- Мамо, купи цуцика!
- Цирк і насильство;
- Фанатична любов;
- То чи будуть тварини в раю?

3.11. Тварини і екологія (8 год.)

Екологія тварин — розділ зоології, що вивчає спосіб життя тварин у зв'язку з умовами їхнього існування та значення факторів довкілля для основних функцій живих організмів (живлення, розмноження, виживання, коливання чисельності тощо).

Тварини – не просто речі!

Як тваринництво шкодить планеті. Про що мовчить тваринницька промисловість.

Екологія, раціональне використання та охорона тварин.

3.12. Засідання екологічного парламенту «Свій голос віддаю на захист тварин»

ОСНОВНИЙ РІВЕНЬ, ДРУГИЙ РІК НАВЧАННЯ

НАВЧАЛЬНО-ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН

	Розділ, тема	Кількість годин		
		теоретичних	практичних	усього
4	III блок «Тварини – наші друзі» (продовження)			
4.1	Місце, де тварини почувають себе	1	6	7

	щасливими			
4.2	Зоопарк, екопарк	1	6	7
4.3	Тварини у цирку	2	8	10
4.4	Зооферма	2	8	10
4.5	Центри реабілітації тварин, притулки для тварин	1	5	6
4.6	Куточок живої природи, контактний зоопарк	1	5	6
4.7	Яку професію обрати тим, хто любить тварин: зоолог (герпетологи, іхтіологи, орнітологи та ін.),	1	6	7
4.8	Яку професію обрати тим, хто любить тварин: ветеринари, зоотехніки і зооінженери, робітник по догляду за тваринами	1	4	5
4.9	Конюх, берейтор (фахівець з навчання та об'їжджування), тренер в кінно-спортивному комплексі, фахівець з іпотерапії і т. п.	2	8	10
4.10	Яку професію обрати тим, хто любить тварин: кінологи, експерти-кінологи, лендлери, кінологи-інструктори, дієтологи, фітнес-інструктори та психологи для собак. Лікування та реабілітація людей за допомогою спеціально навчених собак. Пет-терапія	1	4	5
4.11	Яку професію обрати тим, хто любить тварин: продавець-консультант в зоомагазині, грумери – фахівці з професійної стрижки та гігієни собак і кішок. Заводчик – це фахівець з тварин	2	6	8

	і бізнесмен в одній особі.			
4.12	Захист професій		6	6
	ВСЬОГО	32	112	144

ЗМІСТ РОБОТИ

ІІІ блок «Тварини – наші друзі» (продовження)

4.1. Місце, де тварини почувають себе щасливими (7 год.)

Місце, де живуть чотирилапі друзі.

Життя без стресу і страху. Справжнє благополуччя тварини можливе лише за умови належного догляду та турботи про неї. Індивідуальний простір та звична обстановка. Знайомство з домівкою та мешканцями. Соціалізація для запобігання стресу. Заборонені методи та правила виховання. Підтримка фізичної і розумової активності тварини.

Історії зі щасливими хвостами.

В гостях у щасливих тварин: 10 місць на протывагу зоопаркам.

4.2. Зоопарк, екопарк (7 год.)

Зоопарк (зоологічний парк) — територія, спеціально створена людиною, з будівлями і обладнанням для утримання, збереження, розмноження зникаючих видів та прилюдного показу тварин.

У світі природи: 10 кращих зоопарків України. Київський національний зоопарк. Зоопарк «Жива планета» у Дніпрі. Миколаївський зоопарк. Харківський зоопарк.

Екопарк «Долина вовків».

Фельдман Екопарк – це багатосторонній благодійний проект, який об'єднує в собі турботу і допомогу тваринам, терапію для дітей з особливими потребами, реабілітаційну, науково-дослідницьку та освітню бази, а також дозвілля для тих, хто любить природу.

Чи потрібні нам зоопарки? Для чого потрібні зоопарки?

Тварини під час війни: плачевна ситуація в зоопарках та допомога зоопатруля.

4.3. Тварини у цирку (10 год.)

Цирк з тваринами: розвага чи в'язниця? Де в Україні продовжують використовувати тварин у цирку.

Верховній Раді пропонують заборонити використання тварин у цирку та інших видовищних заходах.

8 причин не відвідувати цирк з тваринами.

Список циркових інцидентів, пов'язаних з тваринами.

Цирк з тваринами шкодить психіці дітей! Ми за цирк без тварин!

Соціальна реклама «Цирк без тварин».

Врятовані циркові тварини.

4.4. Зооферма (10 год.)

Зооферма - розплідник тварин.

Сімейна козина ферма з сироварнею.

Звіринець та вольєрне господарство в Яремче Івано-Франківської області.

Страусина ферма.

Звірівництво – галузь сільського господарства, яка включає в себе розведення певних хутрових тварин з метою отримання хутряної продукції. Норкові ферми. Шиншила на хутро? Хутрові ферми в Україні: чи може у нас повторитися данський колапс? Як виробляють хутро в Україні? Справжня ціна хутра.

«Серце мають всі тварини, зупиніть здирання шкіри»: чому українці проти хутряного виробництва в Україні.

4.5. Центри реабілітації тварин, притулки для тварин (6 год.)

Реабілітаційний центр для диких тварин - це центр, створений з метою реабілітації і подальшого повернення у рідну стихію (реінтродукції) представників місцевої фауни, які потрапили в біду.

Центр реабілітації та реінтродукції диких тварин «Галицький».

Проекти допомоги тваринам з UAnimals - Клуб Добродіїв.

Куди можна звернутись щодо порятунку дикої тварини.

Притулок для тварин — тимчасовий штучний прихисток для тварин, які опинилися в невласивому для них середовищі існування. Як відкрити притулок для тварин? Хто має дбати про бездомних тварин?

Як допомогти притулкам для тварин під час війни.

4.6. Куточок живої природи, контактний зоопарк (6 год.)

Куточок живої природи для дітей. Живий куточок – чи потрібен він у класі?

Інструкція з охорони праці при роботі в куточку живої природи.

Куточок живої природи&Центр реабілітації диких тварин «Країна добра».

Контактний зоопарк — це заклад для утримання тварин, які не становлять прямої небезпеки для людини, тому і людина має змогу контактувати з ними. Чим погані контактні зоопарки. Чому контактний зоопарк не прищеплює любові до природи?

4.7. Яку професію обрати тим, хто любить тварин (7 год.): зоологи (герпетологи, іхтіологи, орнітологи та ін.).

Екзотичні професії світу: а ви попрацювали б герпетологом? Герпетологія - наука, що вивчає рептилій і земноводних. Опис роботи герпетолога: заробітна плата, навички та інше.

Іхтіолог — вчений, фахівець з іхтіології, що вивчає будову, еволюційний розвиток, форми життєдіяльності та особливості розмноження риб.

Орнітологія (грец. ὄρνιθος — птах і λόγος — наука) — наука про птахів, один з розділів зоології. Орнітолог - це біолог, що вивчає птахів. Вимоги до професії, де вчитися?

4.8. Яку професію обрати тим, хто любить тварин (5 год.): ветеринари, зоотехніки і зооінженери, робітник по догляду за тваринами.

Ветеринарія (від лат. veterinarius — той, що лікує худобу) — комплекс наук, що вивчають хвороби тварин. Ветеринар: все про професію від навичок до зарплати.

Особливості роботи зоотехніком — професія у галузі тваринництва. Зоотехнік — це фахівець, який працює у комплексах з розведення тварин.

Професія «Зооінженер»: все про роботу. Місце роботи, плюси і мінуси.

4.9. Яку професію обрати тим, хто любить тварин (10 год: конюх, берейтор (фахівець з навчання та об'їжджування), тренер в кінно-спортивному комплексі, фахівець з іпотерапії і т. п.

Конюх — людина, яка займається конярством, доглядає за кінями.

Берейтор (від нім. Bereiter) — фахівець, який виїжджує коней, вчитель, який навчає верхової їзди, помічник дресирувальника коней в цирку.

Іпотерапія (лікування конем) - ефективний спосіб реабілітації за допомогою коня. Коні таки лікують! Іпотерапія в гуманній медицині. Верхи від болячок: як звичайні коні перетворюються на унікальних лікарів.

4.10. Яку професію обрати тим, хто любить тварин (5 год.): кінологи, експерти-кінологи, лендлери, кінологи-інструктори, дієтологи, фітнес-

інструктори та психологи для собак. Лікування та реабілітація людей за допомогою спеціально навчених собак. Пет-терапія.

Кінолог — професія людини, що вивчає поведінку та породи собак, а також інших тварин із групи Canis. Дресирування собак в правоохоронній діяльності.

Експерти-кінологи. Вузкий напрям професійної діяльності, пов'язане з вивченням декількох порід або тільки однієї.

Лендлери займаються підготовкою тварин до виставки.

Інструктор-кінолог. особа, яка забезпечує організацію діяльності кінологічних підрозділів митниць у ввіреній йому зоні і перебуває в штаті митниці...

Кінологи-дієтологи. Складають збалансований раціон харчування у відповідності з породою, віком, умовами утримання собаки.

Пет-терапія: як домашні улюбленці впливають на здоров'я людей.

Каністерапія (лат. canis – собака і грецьк. therapeia – лікування, оздоровлення) – один з видів лікування та реабілітації людини за допомогою звичайних або спеціально відібраних і навчених собак під наглядом кваліфікованих фахівців (також відома як лікувальна кінологія).

4.11. Яку професію обрати тим, хто любить тварин (8 год.):

продавець-консультант в зоомагазині, грумери – фахівці з професійної стрижки та гігієни собак і кішок.

Заводчик – це фахівець з тварин і бізнесмен в одній особі.

4.12. Захист професій (6 год.)

ВИЩИЙ РІВЕНЬ, ПЕРШИЙ РІК НАВЧАННЯ НАВЧАЛЬНО-ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН

№ з/п	Розділ, тема	Кількість годин		
		теоретичних	практичних	усього
5	IV блок «Ми за гуманне ставлення до тварин»			
5.1	Екологічна етика та гуманне ставлення до тварин і рослин	1	6	7

5.2	Громадські організації борців за права тварин	1	6	7
5.3	Безпритульні тварини	2	8	10
5.4	Пам'ятники тваринам	2	8	10
5.5	Людина і довкілля. Захист тварин.	1	5	6
5.6	Диспут «Чи є ставлення до тварин індикатором людяності?»	1	5	6
5.7	Тварини в екологічному календарі	1	6	7
5.8	Людина і тварини: взаємозалежність.	1	4	5
5.9	Чому жорстоке ставлення до тварин несе загрозу для кожної людини. Зоозахисна організація UAnimals (Засновник Олександр Тодорчук)	2	8	10
5.10	Тестування косметики на тваринах	1	4	5
5.11	Міфи навколо дельфінотерапії	2	6	8
5.12	Зоополіція. Якою мала б бути ця служба?	1	5	6
	ВСЬОГО	33	111	144

ЗМІСТ ПРОГРАМИ

IV блок «Ми за гуманне ставлення до тварин»

5.1. Екологічна етика та гуманне ставлення до тварин і рослин (7 год.)

Вплив людини та її діяльності на екосистеми. Предмет, цілі й завдання екологічної етики та гуманного ставлення до тварин і рослин. Історія екологічної етики. Взаємовідносини між людиною й тваринами. Основні

біологічні й фізіологічні потреби тварин. Права тварин. П'ять свобод свійських тварин.

5.2. Громадські організації борців за права тварин (7 год.)

Громадський рух на захист тварин і дикої природи.

Global Nest — міжнародна асоціація вчених, технологів, інженерів та інших зацікавлених груп, що беруть участь в усіх наукових і технологічних аспектів навколишнього середовища, а також у застосуванні методів, спрямованих на сталий розвиток.

Всесвітнє товариство захисту тварин (ВОЗТ) (англ. World Society for the Protection of Animals (WSPA)).

Всесвітній фонд дикої природи (англ. World Wide Fund for Nature).

Глобальна мережа екологічного маркування (англ. Global Ekolabelling Network (GEN)).

Глобальний екологічний фонд (ГЕФ, англ. Global Environment Facility, GEF).

Грінпіс (англ. Greenpeace, у перекладі — «зелений мир»).

ЕкоКлуб «Зелена Хвиля».

Європейська агенція довкілля (ЄАД) (англ. European Environment Agency (EEA)).

5.3. Безпритульні тварини (10 год.)

Безпритульні тварини – проблема створена людиною. Вилов безпритульних тварин.

Бездомні тварини: Україна в топ-10. Що робити, і чому притулки — не завжди вихід.

Безпритульні тварини: законодавство.

Причини появи безпритульних тварин. Цитати про безпритульних тварин.

Хто відповідатиме за напад на людину безпритульної собаки.

Як допомогти тваринам.

Бездомні тварини: чим нагодувати, як допомогти? Тварини поряд: як ужитися з ними в міських «джунглях». Служба утримання тварин.

5.4. Пам'ятники тваринам (10 год.)

Найцікавіші в світі пам'ятники тваринам. Пам'ятники тваринам в Україні.

Незвичайні пам'ятники тварин в Іспанії.

Пам'ятники тваринам, які рятували життя людям.

Пам'ятник собакам в Києві.

За що тваринам ставлять пам'ятники?

Пам'ятник тваринам, які вижили в роки окупації.

5.5. Людина і довкілля. Захист тварин (6 год.)

Законодавство України про захист тварин. Закон України «Про захист тварин від жорстокого поводження».

Тварини – не просто речі! Ні жорстокому поводженню з тваринами!

5.6. Диспут «Чи є ставлення до тварин індикатором людяності?» (6 год.)

Чи справді жорстокість до тварин вказує, що людина здатна бути жорстокою й до собі подібних? Чи варто витратити кошти й сили на стерилізацію безпритульних тварин та створення притулків?

5.7. Тварини в екологічному календарі (7 год.)

30 вересня - 1 жовтня - Міжнародні дні спостереження за птахами.

2 жовтня - Всесвітній день свійських тварин.

4 жовтня - Всесвітній день захисту тварин.

День домашніх тварин в екологічному календарі - 30 листопада.

5.8. Людина і тварини: взаємозалежність (5 год.)

Основні екоетичні принципи відносин «людина-природа». Вплив людини та її діяльності на екосистеми. Екологічна етика. Концепція «П'яти свобод» одомашнених тварин. Гра «Тварини б сказали про мене...»

Людина і природне середовище: еволюція взаємовідносин.

5.9. Чому жорстоке ставлення до тварин несе загрозу для кожної людини (10 год.)

Жорстоке ставлення до тварин - причини та що робити. Втілення концепції прав тварин у міжнародному та національному праві. Становище тварин в праві... Сучасний стан розвитку національного законодавства у сфері прав тварин. Дискримінація тварин на основі належності до певного виду. Сучасні погляди на концепцію прав тварин. Міжнародно-правові акти, що регулюють захист прав тварин: європейська практика. Зоозахисна організація UAnimals (Засновник Олександр Тодорчук). Звірі теж люди: чому з жорстокості до тварин починається дуже багато поганого.

5.10. Тестування косметики на тваринах (5 год.)

Що і як тестують на тваринах: болісна правда.

Чому косметику тестують на тваринах? Хто придумав тестування на тваринах? Як саме тестують на тваринах? Як зрозуміти, що косметика не тестується на тваринах? Тестування косметики на тваринах: коли українська продукція стане гуманною? Cruelty-free. Що треба знати про косметику, яку не тестують на тваринах?

5.11. Міфи навколо дельфінотерапії (8 год.)

Що таке дельфінотерапія? Український дельфін - нещасний дельфін. Користь дельфінотерапії - чи є наукове підтвердження. Які існують наукові докази ефективності дельфінотерапії?

Чи може дельфінотерапія допомогти при ДЦП, ПТС? Взаємодію з дельфінами можна порівняти з грою із собакою або котом. Цікаві факти про дельфінів.

5.12. Зоополіція. Якою мала б бути ця служба? (6 год.)

«UAnimals» підтримує створення зоополіції. Якою мала б бути ця служба? Уповноважений у справах захисту тварин. На захисті чотирилапих: якою буде перша в Україні зоополіція? Чи змінить життя тварин в Україні новий зоозахисний закон? Зоополіція. Версія волонтерів

ВИЩИЙ РІВЕНЬ, ДРУГИЙ РІК НАВЧАННЯ НАВЧАЛЬНО-ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН

	Розділ, тема	Кількість годин		
		теоретичних	практичних	усього
6	IV блок «Ми за гуманне ставлення до тварин» (продовження)			
6.1	«Визволення тварин. Нова етика нашого поводження з тваринами» (за книгою відомого екофілософа Пітера Сінгера)	1	6	7
6.2	Найкраще, що може зробити людина для тварини – не чіпати її.	1	6	7
6.3	«Радість, Гидота та Обід»	2	8	10
6.4	1 вересня – День пам'яті видів, винищених людиною	2	8	10

6.5	Обов'язок людини – зберегти. Червона книга України	1	5	6
6.6	Люди ховаються, а дикі тварини повертаються на вулиці	1	5	6
6.7	Собаки, «виховані» війною, і бойовий страус Федя: тварини і люди, які на фронті врятували одне одного. Цікаві історії про те, як людей спасали тварини у реальному житті	1	6	7
6.8	Собачі професії	2	8	10
6.9	Благодійна організація «Міжнародний благодійний фонд Терези «Люди і тварини»	1	4	5
6.10	Власники незвичайних тварин	1	4	5
6.11	Кумедні тварини, так схожі на людей	2	6	8
6.12	Диспут: «Якби тварини були такими ж розумними як люди»	1	5	6
	ВСЬОГО	33	111	144

ЗМІСТ ПРОГРАМИ

IV блок «Ми за гуманне ставлення до тварин» (продовження)

6.1. «Визволення тварин. Нова етика нашого поводження з тваринами» (за книгою відомого екофілософа Пітера Сінгера) (7 год.)

Світ має змінитися на краще. Усі тварини рівні або чому етичні принципи, на яких базується людська рівність, мають застосовуватись і до тварин. Наукові дослідження... або на що ідуть наші податки. А у нас на фермі... або що було із нашою вечерею, поки вона ще була твариною. Стаємо вегетаріанцями... або або як зменшити страждання тварин, виробляти більше їжі й не шкодити довкіллю. Правління людини... або коротка історія видової дискримінації. Видова дискримінація сьогодні... виправдання, логічні пояснення та протести проти «Визволення тварин», а також прогрес у подоланні цього.

6.2. Найкраще, що може зробити людина для тварини – не чіпати її (7 год.)

Перебуваючи на природі: поради як не нашкодити. Ніколи не робіть цього з домашніми тваринами. Я поруч і хочу допомогти. Смертельно для тварин: як захистити домашніх улюбленців від новорічних салютів та петард. Як поселити тварину в офісі.

6.3. «Радість, Гидота та Обід» (10 год.)

16 тварин, при погляді на яких ви скажете: «Яка гидота! А є ще?».

Олександр Тодорчук: Суспільство ділиться не на тих, хто допомагає тваринам і людям. А на тих, хто допомагає, і тих, хто пише коментарі: «Краще б ви...».

Диспут «Радість, Гидота та Обід».

6.4. 1 вересня – День пам'яті видів, винищених людиною (10 год.)

Голуб мандрівний - найбільш масовий вид США.

Екскурс у минуле «Ми їх назавжди втратили» (мандрівний голуб, шерстистий мамонт, тилацин, або сумчастий тур, тасманійський вовк, європейський лев, страус Моа, додо, або маврикійський дронг, стеллерова корова, безкрила гагарка, яванський тигр та інші).

Шануйте природу, не залишайтеся байдужими!

6.5. Обов'язок людини – зберегти. Червона книга України (6 год.)

Червона книга України — офіційний державний документ, який містить перелік рідкісних, вразливих і зникаючих видів тваринного і рослинного світу у межах України, а також узагальнені відомості про сучасний стан цих видів і заходи щодо їх збереження. Для чого потрібна Червона книга? Способи збереження природи й піклування про неї.

Тільки людині під силу зберегти різноманіття природи та не допустити збільшення кількості сторінок в Червоних книгах планети.

6.6. Люди ховаються, а дикі тварини повертаються на вулиці (6 год.)

Під час обмежень по всьому світу в усіх районах, що раніше були переповнені людьми, з'явилися дикі тварини. На карантині в Африці вулицями бродять пінгвіни та леви.

Флешмоб #екокарантин.

Цей дикий-дикий, страшенно дикий Лондон.

Дикі собаки, боєприпаси, дуже погана вода (Ірпень 2022 року).

У Швейцарії вовки наближаються до людини та йдуть у міста. Чи варто їх боятись?

6.7. Собаки, «виховані» війною, і бойовий страус Федя: тварини і люди, які на фронті врятували одне одного. Цікаві історії про те, як людей спасали тварини у реальному житті. Цікаві історії про те, як людей рятували тварини у реальному житті (7 год.)

Тварини-герої. Інколи людям зручно вважати, що життя братів наших менших побудоване на інстинктах. Але чи справа лише в інстинктах, коли чотирилапі, не шкодуючи власного життя, роблять усе, аби врятувати життя людське? Кошенята, собаки, навіть хом'яки і страуси – українські захисники називають їх своїми «психотерапевтами».

Неймовірні випадки, коли тварини рятували один одного.

Топ-7 фільмів про тварин, заснованих на реальних подіях.

Пухнастий батальйон. Як тварини допомагають на війні

6.8. Собачі професії (10 год.)

Професії, в яких реалізують себе собаки найкраще: пожежники, поводитирі, пастухи, мисливці, охоронці, рятівники, слідчі.

33 професії великих і маленьких собак.

6.9. Благодійна організація «Міжнародний благодійний фонд Терези «Люди і тварини» (5 год.)

Люди і тварини. Хто є хто?

6.10. Власники незвичайних тварин (5 год.)

Незвичайні тварини, про існування яких більшість не знає.

Екзотичні Вихованці : у киянина вдома живуть змія, ігуана і павуки.

6.11. Кумедні тварини, так схожі на людей (8 год.)

Тварини, що схожі на людей і навпаки: іронічні, але добрі карикатури.

Смішні тварини Австралії, які зовсім не проти подружитися з людиною.

Ох ці кумедні тварини!

Кумедні фото: Тварини схожі на відомих людей.

Смішні ілюстрації як доказ того, чому тварини так схожі на людей.

6.12. Диспут: «Якби тварини були такими ж розумними як люди» (6 год.)

ПРОГНОЗОВАНИЙ РЕЗУЛЬТАТ

Вимоги до рівня досягнень здобувачів освіти (набуття компетентностей)	Назва розділу (блоку)	Види навчальної діяльності
<p><u>Вихованці мають знати і розуміти:</u> назви та зовнішні відмінності тварин оточуючого навколишнього світу, особливості догляду за домашніми та декоративними тваринами, народні казки, вірші, літературні твори, оповідання, прислів'я про тварин, поведки тварин тощо.</p> <p><u>Вихованці мають уміти та застосовувати:</u> елементарні навички спостереження за тваринами оточуючого середовища, догляду за своїми домашніми улюбленцями.</p> <p><u>Вихованці мають набути компетентностей:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> екологічна компетентність; інформаційно-комунікаційна компетентність; компетентності у галузі природничих наук 	<p>I блок – «Знайомтесь – моя улюблена тваринка!» – призначений для дітей дошкільного та молодшого шкільного віку (5-7 років) і має на меті перше знайомство маленьких дітей, вихованців закладів дошкільної та позашкільної освіти, із тваринами оточуючого навколишнього світу.</p>	<p>Індивідуальна робота передбачає виконання дітьми завдань типу «намалюй пташку», «розфарбуй папугу», «створи поробку з природного матеріалу», вивчи скоромовку, «зліпи з пластиліну півня», зроби світлинку домашнього улюбленця, догляд за тваринами вдома тощо.</p> <p>Фронтальна робота передбачає перегляд відеофільму, мультфільму, розповідь учителя про тварин, що нас оточують, бесіда, розгадування загадок, розучування пісень про тварин, фізкультхвилинки, прослуховування аудіозапису голосів тварин, перегляд світлин тощо.</p> <p>Групова (колективна, командна) робота передбачає виконання практичних завдань по догляду за тваринами</p>

		куточку живої природи, спостереження за поведінкою тварин, виконання проєктів, ігрова діяльність, проведення конкурсів, змагань, відпрацювання навичок спілкування з тваринами куточку живої природи, робота з лепбуками
<p><u>Вихованці мають знати і розуміти</u>: необхідність доброго відношення до тих, кого приручили, особливості харчового ланцюжка домашніх та декоративних тварин, особливості їх утримання, значення їх у природі та в житті людини.</p> <p><u>Вихованці мають уміти та застосовувати</u>: доглядати за тваринами куточку живої природи та домашніми.</p> <p><u>Вихованці мають набути компетентностей</u>: екологічна компетентність; інформаційно-комунікаційна компетентність; компетентності у галузі природничих наук</p>	<p>II блок – «Щаслива лапа» – призначений для вихованців молодшого шкільного віку (8-10 років) і має на меті виховання доброго ставлення до тварин навколишнього середовища, спостереження за ними у природі та в куточку живої природи, елементарний догляд та спілкування з тваринами.</p>	<p>Індивідуальна робота передбачає виконання дітьми практичних завдань з догляду за тваринами вдома та в куточку живої природи, фотографування тварин, створення постерів та інформаційних листівок, знімання відео про тварин, створення соціальних роликів тощо.</p> <p>Фронтальна робота передбачає перегляд відеофільмів, мультфільмів, розповідь учителя про тварин, що нас оточують, бесіда, обговорення проблемних тем, розгадування загадок, розучування пісень про тварин, фізкультхвилинки, прослуховування</p>

		<p>аудіозапису голосів тварин, перегляд світлин тощо.</p> <p>Групова (колективна, командна) робота передбачає виконання практичних завдань по догляду за тваринами куточку живої природи, спостереження за поведінкою тварин, виконання проєктів, ігрова діяльність, проведення конкурсів, змагань, відпрацювання навичок спілкування з тваринами куточку живої природи, робота зі створення лепбуків, дослідницька діяльність</p>
<p><u>Вихованці мають знати і розуміти:</u> різноманітний світ тварин, екологічні проблеми, пов'язані з тваринами, особливості утримання тварин у неволі, професії для людей, які люблять тварин.</p> <p><u>Вихованці мають уміти та застосовувати:</u> проводити суспільно-корисну працю по створенню умов та догляду за тваринами домашніми та</p>	<p>III блок – «Тварини – наші друзі» – призначений для вихованців середнього шкільного віку (11-13 років) і має на меті формування екологічного мислення по відношенню до тварин, які нас оточують, суспільно-корисну працю по створенню умов та догляду за тваринами домашніми та свійськими, тваринами куточку живої природи.</p>	<p>Індивідуальна робота передбачає виконання дітьми практичних завдань, ведення власного блогу, ведення сторінок у соцмережах, проведення агітаційної та інформаційної роботи, догляд за тваринами вдома, допомога безпритульним тваринам тощо.</p> <p>Фронтальна робота передбачає перегляд та обговорення відеофільмів,</p>

<p>свійськими, тваринами куточку живої природи; проводити агітаційну та інформаційну роботу щодо захисту тварин; брати участь у діяльності громадських організацій по захисту тварин.</p> <p><u>Вихованці мають набути компетентностей:</u></p> <p>екологічна компетентність; інформаційно-комунікаційна компетентність; компетентності у галузі природничих наук</p>		<p>мультфільмів, соціальних роликів, розповідь учителя по темі заняття, бесіда, диспут, конференція, засідання дитячого екологічного парламенту, захист професій, екологічні десанти тощо.</p> <p>Групова (колективна, командна) робота передбачає виконання практичних завдань по догляду за тваринами куточку живої природи, спостереження за поведінкою тварин, науково-дослідницька діяльність, підготовка до захисту професій, пов'язаних з тваринами</p>
<p><u>Вихованці мають знати і розуміти:</u></p> <p>проблему тварин у сучасному світі, ноу етику поводження з тваринами, Червону Книгу України та своєї області, проблеми тварин, пов'язані з військовими діями, проблему безпритульності тварин та способи її вирішення, діяльність волонтерських</p>	<p>IV блок – «Ми за гуманне ставлення до тварин» – для вихованців старшого шкільного віку (14-18 років та старших) і має на меті проведення волонтерської роботи щодо гуманного ставлення до тварин, науково-дослідницької діяльності, еколого-просвітницької діяльності серед населення тощо. До</p>	<p>Індивідуальна робота передбачає виконання індивідуальних проєктів, створення і ведення свого сайту, блогу, сторінки в соцмережах, участь у флешмобах, челенджах, природоохоронних акціях та заходах на захист тварин тощо.</p> <p>Фронтальна робота передбачає проведення бесід, диспутів, конференцій, еколого-</p>

<p>організацій із захисту тварин, бойові тварини та собачі професії. <u>Вихованці мають уміти та застосовувати:</u> проведення волонтерської роботи щодо гуманного ставлення до тварин, участь у діяльності громадських організацій, науково-дослідницька діяльність, еколого-просвітницька діяльність серед населення тощо. <u>Вихованці мають набути компетентностей:</u> екологічна компетентність; інформаційно-комунікаційна компетентність; компетентності у галузі природничих наук</p>	<p>цього блоку можуть приєднуватися учні професійно-технічних закладів освіти, студенти передвищих та вищих закладів освіти та просто небайдужі дорослі.</p>	<p>просвітницької діяльності, створення Музею природи, куточка живої природи, організація притулку для безпритульних тварин, участь у роботі природоохоронних громадських організацій Групова (колективна, командна) робота: реалізація та захист екологічних проєктів, волонтерська діяльність, науково-дослідницька робота у галузі захисту тварин, підготовка та проведення масових заходів, форумів, конкурсів, фестивалі тощо</p>
--	--	--

МЕДІАТЕКА

Назва матеріалу	Посилання
Всеукраїнське заняття доброти	https://www.youtube.com/watch?v=fbs8Qu40X_Y
Мудрі казки. Не треба ображати друзів	https://www.youtube.com/watch?v=_Q4qB1sLTew
Мудрі казки. Разом веселіше	https://www.youtube.com/watch?v=tw-5LgbcOqI
«Кітбуль»: безмежно добрий мультим про справжню дружбу. Такий зворушливий, що	https://zatyshok.net.ua/4566/

<p>можна заплакати (відео) Короткометражний мультимедіум від Ріхар розповідає історію про маленьке кошенятко, що живе на вулиці. Цей чорний клубочок зміг викликати дружелюбні почуття у злого, на перший погляд, пітбуля.</p> <p>Ця добра розповідь доводить, що справжній друг ніколи не покине в біді! Обережно, цей мультимедіум викликає сльози</p>	
<p>Відео Королівського товариства запобігання жорстокості до тварин Великобританії (RSPCA) про відповідальне ставлення до тварин. Рекомендується для використання у школах.</p>	<p>https://youtu.be/4E_3qvks2po</p>
<p>Корисні підказки 2. Кусака чи друга? (Мультфільм)</p>	<p>https://youtu.be/dLN2S3t-55Y</p>
<p>Фільм про бережливе ставлення до тварин</p>	<p>https://www.youtube.com/watch?v=JJgKBixCdII</p>
<p>«Добро дарує крила»: надзвичайно милий мультимедіум, який має побачити кожен (відео) Цю надзвичайно добру та повчальну історію про дружбу, добро та взаємодопомогу повинні побачити і діти, і дорослі. Маленьке мишеня, попри власну скруту, приходить на допомогу пораненому птаху. Воно піклується про пернатого, щиро переживає за його здоров'я та робить усе, аби птах знову міг літати. Цей мультимедіум доводить, що коли робиш добру справу, то обов'язково отримуєш нагороду.</p>	<p>https://zatyshok.net.ua/7426/?fbclid=IwAR0Y6ymmdAe1L-1kI90FKMwOTUTls7XOrWuZ7j25tVLZwaP03dMGNveq0-E</p>
<p>В ім'я королеви.avi Документальний фільм BBC 2005р. У бджіл і ос складна соціальна організація. Ніякий інший вид тварин не може зрівнятися з ними в цьому відношенні. Бджола може вижити, тільки коли</p>	<p>https://www.youtube.com/watch?v=x5xec5VTJl0</p>

<p>вона є членом вулика. Колонія складається з однієї королеви, що має привілей продовжити рід, тисячі робочих бджіл, які є виключно жіночими особинами і кількох сотень трутнів.</p>	
<p>Не будьте однаковими – будьте разом: найдобріше відео про справжню дружбу. Найдобріше відео з нарізкою коротких фрагментів самої незвичайної дружби серед тварин. І якщо навіть вони зуміли подружитися, у людей при бажанні теж все вийде. Адже для дружби нам не потрібно бути однаковими, потрібно бути просто поруч</p>	<p>https://zatyshok.net.ua/4317/</p>
<p>КРАЦІ РОБОТИ ФОТОГРАФА, ЯКИЙ 6 РОКІВ ЗНІМАВ БЛОК! Шведсько-голландський фотограф Гірт Веґґ присвятив своє життя і роботу зйомці живої природи. За що і удостоївся неабиякої кількості міжнародних премій, підкреслює редакція Lemurov.net. Одне з його останніх великих захоплень – білки! Руді лісові білки, які настільки звикли до фотосесій, що дозволяють створювати цілі постановочні сцени!</p>	<p>https://ochmanity.com/4708/?fbclid=IwAR3Mv_fBYTBUJHVV0VNtTOgK_-aeFyfkidUIL5bJw7yiBpYSA4WkslriFt8</p>
<p>Лісові тварини. Розвивальні мультики для дітей українською мовою</p>	<p>https://youtu.be/1-4QEFKpuqM</p>
<p>«Казки-оповідки» В.О.Сухомлинського. Автор – Круглова Олена Григорівна.</p>	<p>https://vseosvita.ua/library/material-dla-zanat-kazki-opovidki-vosuhomlinskogo</p>

ВАЖЛИВІ ОНЛАЙН-РЕСУРСИ ДЛЯ ПЕДАГОГА

<p>Онлайн-конструктор LearningApps</p>	<p>Дозволяє створювати інтерактивні навчальні матеріали та цікаві завдання у вигляді тестів, кросвордів, вікторин, пазлів тощо. В разі необхідності можна користуватись напрацьованою базою завдань по всім шкільним дисциплінам</p>
--	--

	різних рівнів складності.
Онлайн-сервіс Classtime	дозволяє проводити тестування у реальному часі та одночасно аналізувати активність і успішність вихованців. Для створення онлайн-тестів знадобиться декілька хвилин. Діти можуть працювати самостійно або в команді, вирішуючи ігрові ситуації чи командні місії.
Сервіс Canva	На платформі міститься велика кількість шаблонів, за допомогою яких можна оформити яскраві презентації, комікси, логотипи тощо.
Платформа Online Test Pad	Дозволяє створювати інтерактивні завдання у вигляді тестів, логічних ігор, кросвордів, квестів тощо.
Сервіс Kahoot!	призначений для ігрової форми навчання. Він дозволяє перевіряти розуміння навчального матеріалу, проводити дискусії, голосування та анкетування. Зручний інтерфейс адаптований українською мовою.
Сервіс Survio	Для створення анкетування чи опитування серед вихованців або батьків. Результати можна представити у вигляді діаграм чи графіків.
Сервіс Trello	Для роботи над спільним навчальним проектом. Широкий функціонал дозволяє всім учасникам брати активну участь та відповідати за окремий етап роботи. В реальному часі можна відстежувати виконання кожної частини проекту.
Inspiration	Програма, що допомагає візуалізувати навчальний процес. Разом з учнями на заняттях можна створювати діаграми, картки та схеми.
Plickers	Мобільний додаток, який «зчитує» спеціальні картки з відповідями вихованців за лічені секунди та виводить статистику на екран телефону вчителя. Додаток використовують для швидкої перевірки,

	аби дізнатись, чи розуміють учні поняття та чи освоюють ключові навички.
H5P	Полегшує створення, поширення та використання контенту і програм HTML5, дозволяє створювати інтерактивний вміст, який поділятиметься на кілька категорій: ігри, мультимедіа, запитання та соціальні мережі.
TurnItIn	Інструмент, що допомагає педагогам перевіряти роботи вихованців на наявність неправильного цитування та плагіату. Програма порівнює їх із найточнішою базою даних для порівняння текстів. Turnitin вказує обсяг матеріалу, який збігається зі змістом бази даних, що дозволяє педагогам дізнатися, яка частка письмової роботи не оригінальна. Збіг виділяється різними кольорами із зазначенням оригінальних джерел.
Moodle	Платформа для навчання, яка надає викладачам, учням та адміністраторам розвинутий набір інструментів для комп'ютеризованого навчання, зокрема й дистанційного.
Open edX	Безкоштовна система керування курсами. Платформу використовують для розміщення масових відкритих онлайн-курсів, а також для невеликих класів та навчальних модулів.
PhET	Набір інтерактивних комп'ютерних моделей на основі наукових досліджень для навчання та вивчення фізики, хімії, математики та інших наук. PhET-моделювання можна запустити в мережі або завантажити безкоштовно з сайту PhET. Симуляції – це анімовані, інтерактивні та ігрові середовища, де учні навчаються через дослідження.
Graasp	Платформа, що дає змогу вчителям створювати віртуальні дослідницько-навчальні простори, структуровані відповідно до фаз навчального процесу. Вчителі можуть дати посилання на ці

	простори своїм учням, що дозволить їм навчатися як індивідуально, так і в групах.
--	---

Орієнтовні теми масових заходів

1. «Дай лапу, друг!»;
2. «Тварини у фокусі»;
3. «Наші вірні друзі»;
4. «Улюблені пухнастики»;
5. «Щасливі разом»;
6. «Відданий друг»;
7. «Щаслива лапа!»;
8. «Добре серце: турбота про тварин»;
9. «Поважне спілкування з тваринами»;
10. «Я і тварини»;
11. «Відкривай магію світу тварин»;
12. «Магія світу тварин»;
13. «Ставлення до тварин – дзеркало людської душі»;
14. «Світ тварин»;
15. «Людина у світі тварин»;
16. «Тварини у світі людей»;
17. «Континуум людина-тварина, або світ без жорстокості»;
18. «Турбота про Тварин»;
19. «Друзі Тварин»;
20. «Світ Тварин»;
21. «Турбота та повага»;
22. «Милосердя до всіх істот»;
23. «Розуміння і співчуття»;
24. «Шлях до гармонії»;
25. «Єдність всього живого»;
26. «Компаньйони життя»;
27. «Гідність для всіх створінь»;
28. «Дбайливі серця»;
29. «Світ без жорстокості».

ДОСЛІДНИЦЬКІ РОБОТИ І ПРОЄКТИ

Теми дослідницьких робіт і проєктів для вихованців

Архітектори фауни
 Біологічна зброя і біотероризм.
 Тварини у професіях
 Біоніка. Технічний погляд на живу природу.
 Вегетаріанство: «за і проти»
 Вплив живої і мертвої води на живі організми.
 Вплив комах-шкідників на зелені насадження мого міста.
 Виникнення життя на Землі
 Виникнення і розвиток умовних рефлексів.
 Виявлення найбільш сприятливих чинників для збереження свіжості молока.
 Вивчення впливу музичних звуків на людину і тварин.
 Зуби ссавців
 Еволюція Землі і природний відбір.
 Еволюція навколо нас
 Про деякі способи вижити в природі.
 Продукти бджільництва в косметології.
 Реактивний рух в живій природі.
 Тварини-будівельники.
 Тварини-рекордсмени
 Червона книга - сигнал тривоги.
 Чому скисає молоко?
 Чудодійність зоотерапії.
 Як утворюються перлини.
 Як утворюються коралові острови.

Теми творчих робіт та проєктів

Створення моделі і композиції з біології

Навчальні проєкти з біології на створення моделі і композиції з біології:

Метелики своїми руками.

Звірі земної кулі з бісеру. Оригамная мозаїка «Метелик-красуня».

Художні композиції з природного матеріалу, як засіб вивчення флори та фауни окремих областей України

Проектування з біології

Творчі проекти на проектування з біології:

Проект класної години на тему «Наші пернаті друзі».

Проект навчальної екологічної стежки в парку культури і відпочинку.

Проектування екосистеми нашої водойми.

Проектна робота із створення державного природного заповідника.

Навчально-дослідницька ділянка в умовах сільської школи.

Створення навчальних посібників з біології

Творчі роботи з біології на розробку навчальних посібників

Буклет «Метелики».

Бюлетень «Будь здоровий»!

Ілюстрований літературний словник із зоології.

Червоний зошит: рідкісні птахи моєї області.

Міні-енциклопедія «Дихальна система людини».

Моя азбука «Світ тварин».

Пізнавальний журнал про собак «Собаче життя».

Збірка загадок «Загадковий ліс».

Розробка електронних посібників з біології

Навчальні проекти з біології на розробку електронних посібників

Електронний посібник з тестами «Динозаври».

Електронна енциклопедія «Біогеоценоз змішаного лісу».

Електронна енциклопедія «Дивовижні факти зі світу живої природи».

Презентації з біології, ботаніки та зоології

Творчі роботи на створення презентацій з біології

Презентація «Метелики»

Презентація «Зайці»

Презентація «Червона книга. Тварини моєї області».

Презентація «Положення людини в системі тваринного світу».

Презентація до уроку навколишнього світу «Птахи».

Презентація «Білий ведмідь»

Презентація «Чирок-свистун»

Створення біологічних кросвордів

Творчі проекти на розробку кросвордів з біології

Біологічні кросворди.

Кросворд «Комахи»

Кросворд «Пташиний алфавіт»

Кросворд «Фауна»

Збірка кросвордів «Птахи Півдня»

Збірка кросвордів «Птахи Півночі»

Створення фільмів з біології

Творчі роботи і проекти на створення фільмів з біології

Відеоролик «Тварини - наша друзі».

Фільм «Лісові звірі».

REELS «Мої домашні улюбленці».

REELS «Птахи прилетіли».

Написання казок з біології

Навчальні проекти з біології на написання біологічних казок

Казка «Майже справжня історія про маленького кажана».

Екологічна казка про необхідність берегти природу «Берегиня».

Розробка ігор з біології

Навчальні роботи з біології на розробку позакласних заходів, ігор

Розробка інтелектуальних ігор з біології.

Брейн-ринг присвячений Дню птахів.

Викторина «Ах ці загадкові пернаті».

Викторина «Вчиться спостерігати народні прикмети».

Позакласний захід «День птахів».

Інтелектуальна гра «Цар звірів».

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. ВВС Україна – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=0NTwLXsGq5I>.
2. ВВС Україна. Гігантський кіт Омар може стати рекордсменом [Електронний ресурс] /
3. Анна Макуліна. Де сунична галявина? Дикі тварини із серії «Міні-довідка «Світ тварин»
4. Анна Макуліна. Звідки береться молоко? Свійські тварини із серії «Міні-довідка «Світ тварин»
5. Анна Макуліна. Про що мріє кашалот? Мешканці морів та океанів із серії «Міні-довідка «Світ тварин»
6. Анна Макуліна. Про що співає коник? Комахи із серії «Міні-довідка «Світ тварин»
7. Анна Макуліна. Хто співає краще за всіх? Птахи із серії «Міні-довідка «Світ тварин»
8. Анна Макуліна. Що придумало мамонтеня? Давні тварини із серії «Міні-довідка «Світ тварин»
9. Борецько В. Є. Екологічна етика та гуманне ставлення до тварин і рослин: [методичний посібник для вчителів] / В. Є. Борецько, Н. А. Пустовіт. — К. : Київський еколого-культурний центр, Асоціація зооохисних організацій України, 2011. — 80 с.
10. Борецько В. Є., Пустовіт Н. А. Екологічна етика та гуманне ставлення до тварин та рослин. -К.: КЕКЦ, 2011. — 79 с.
11. Василь Клімов. Свійські тварини та їхні дикі родичі
12. Всеукраїнська велика енциклопедія тварин [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://tvarunu.com.ua/>.
13. Геройський пес спас господаря від озброєного грабіжника [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=nicOW4l5G3s>
14. Гиляров А. Людина та тварини: етика відносин // Наука и життя. — 1976. — № 12.
15. Година спілкування «Живи у злагоді з природою». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://naurok.com.ua/zhivi-z-prirodoyu-u-zlagodi-264616.html>
16. Горобець маленький, а сердечко має: поради в ставленні до тварин. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://hram.in.ua/305-na-holovnu/3972-horobets-malenkyi-a-serdechko-maie-porady-v-stavleni-do-tvaryu>

16. Гуманне та відповідальне ставлення до тварин: методичний посібник / О. М. Спектор, Л. М. Єнжеєвська, Е. А. Москалик, А. О. Хайленко. - К. : ТОВ «ЦП «Компринт», 2018. - 88 с
17. Допрос двох собак «Хто з'їв тапок?» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.youtube.com/watch?v=xAQ9h_2uOgU.
18. Дрессировка собак – Трюкова дрессура [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=WFcMww7HPc8>.
19. Заняття «Гуманне та відповідальне ставлення до тварин». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ladonky.rv.ua/zanyattya-gumanne-ta-vidprovidalne-stavlennya-do-tvaryn/>
20. Зворушлива зустріч собаки з господарем після 3 років розлуки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=hIO0sxcIMzE>.
21. Зелений пакет – Україна [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.greenpack.in.ua>. Зелений пакет для дітей : посібник для вчителя. – К. : ТОВ «Видавничий будинок «Аванпост–Прим», 2012. – 170 с.
22. Ірина Товкач. Тварини дикі та свійські
23. Кінологія: посібник / за заг. ред. д.п.н., професора В.В. Вербицького. – К.: НЕНЦ, 2017. – 383 с.
24. Кіт рятує друга [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=NGUh2cl3YmA>.
25. Книга «Бджоли» – Пйотр Соха,
26. Мерлін-самий гучний кот у світі! [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=NEq6ljoicPI>.
27. Мій екологічний вибір: навч.-метод. посіб. / Н. Пустовіт, О. Колонькова, О. Пруцакова, Г. Тарасюк, Ю. Солобай. Харків: Друкарня Мадрид, 2016. – 176 с.
28. Найменша собака у світі — чіхуахуа Міллі [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=4GPs28SzzTU>.
29. Новікова Н. І. Людина і довкілля. Захист тварин / Н. І. Новікова, О. Й. Буца, О. Є. Гнідець та ін.; за заг. ред. Н.І.Новікової – Тернопіль : Астон, 2003. – 99 с.
30. Ньюфі-рятувальники [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=OF9rqlT6O0UcY2o>.
31. Про захист тварин від жорстокого поводження: Закон України № 3447-15-IV від 21.02.2006 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3447-15>

32. Пустовіт Н. А. Екологічні задачі, ігри та вікторини. 5-11 класи : метод. посібник / Н. А. Пустовіт, З. Н. Плечова, О. Л. Пруцакова ; за ред. Н. А. Пустовіт. – К. : Шкільний світ, 2013. – 112 с.
33. Пухнастий батальйон. Як тварини допомагають на війні. [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
https://lb.ua/society/2022/05/14/516682_puhnastiy_batalyon_yak_tvarini.html
34. Рятування собаки без ноги [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
https://www.youtube.com/watch?v=_psszBezncA
35. Скільки живуть мурахи і як протікає їхнє життя у мурашнику [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://poradum.com/poradi-dlya-domu/doglyad-za-tvarynamy/skilki-zhivut-muraxi-i-yak-protikaye-xnye-zhittya-u-murashniku.html>
36. Собаку забрали з притулку! [Електронний ресурс] / Andrey Patyk – Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=MVJAh31CnxE>.
37. Солт Г. С. Гуманитарна освіта чи гуманітаріанізм. — М., 1912.
38. TDog Opens Dog Proof Container [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
<https://www.youtube.com/watch?v=Wq1svtAqzEU>.
39. Тварини у місті - коли люди з природою у злагоді. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [://theoutlook.com.ua/article/6409/tvarini-u-misti-koli-lyudi-z-prirodoyu-v-zlagodi.htm](http://theoutlook.com.ua/article/6409/tvarini-u-misti-koli-lyudi-z-prirodoyu-v-zlagodi.htm)
40. ТЕСТ *Наскільки добре ви знаєте котів? Перевірте себе* УКРАЇНСЬКА ПРАВДА. — 1 БЕРЕЗНЯ 2019, 07:00
41. Формування екологічно доцільної поведінки школярів : [наук.- метод. посібник] / Н. А. Пустовіт, О. О. Колонькова, О. Л. Пруцакова. – Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2014. – 140 с.
42. Формування культури екологічної поведінки вихованців основної школи : [методичний посібник] / Н. А. Пустовіт, О. О. Колонькова, О. Л. Пруцакова, Ю. В. Солобай, Г. П. Тарасюк, Є. В. Копилець. — Кіровоград: Імекс-ЛТД, 2014. — 156 с.
43. Хлопчик з синдромом Дауна та ніжність собаки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=eRAuLpcY2o>.
44. Хто дає рожеве молоко? [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
<https://publish.com.ua/svit-tvaryn/khto-dae-rozheve-moloko.html>
45. Чи може бджола вжалити бджолу? Серйозні питання від маленьких людей, на які відповідають великі люди /Джемма Елвін Гарріс, Видавництво: Книжковий клуб «Клуб Сімейного дозвілля», 2016. – 256 с..